

ŠIROKI BRIJEG 1945.*

► Piše: dr. fra Andrija Nikić

Dana 7. rujna 1971. godine u 21.00 sati vraćao sam se iz Splita i svratio sam se kod Don Jakova Bagarića, župnika u Krupi.

Napomena: Don Jakov Bagarić je stigao na Široki Brijeg iz Travnika. Tu je ostao od 5. II. do 7. II. uveče. Njegov izvještaj ima i nekoliko netočnih podataka. Razlog tim netočnostima jest: 1) nepoznavanje svih osoba, 2) nepoznavanje geografskog položaja i 3) nepripravljani razgovor.

Jakove, ja bih Vas zamolio, da mi kažete, da li ste Vi tada bili na Širokom Brijegu?

Don Jakov: Ja sam došao na Široki Brijeg iz Mostara negdje oko podne, iza podne, ne znam točno. Imao sam namjeru ići u Duvno. Međutim, jer je gore bilo sve već zauzeto, svrnuo sam na Brijeg i tu noćio. Većina se od nas đaka spremala da se vrati u Mostar. Neki su ujutro pošli, prije nego je bio zatvoren, u Mostar. Onaj Čuić Ilija kasnije je on izišao, on je tada bio bogoslov, šta li je? I još neki. A nekolicina nas pošli smo oko sedam sati ujutro, oko svanuća. Popili kavu i pošli. Međutim, topovske granate su već počele obasipati okolo. Nama nije preostalo ništa drugo nego u sklonište. Tako smo tu ujutro oko šest, šest i po sati, sedam, tu negdje strpali se u sklonište. Bilo nas je đaka možda dvadesetak. Nismo svi bili tu. Neki su bili dolje u centrali, dakle, dolje pobjegli. A od fratara je bilo dvanaest unutra. Tamo smo mi čamili cijeli dan, borba se tamo vodila, grmilo, pucalo, granate su eksplodirale te prekinule svjetlo

Krunica jednog od ubijenih fratara u ratnom skloništu na Širokom Brijegu

i tako smo ostali u mraku. Cijeli taj dan i cijelu noć i sutra kad se svanulo još se uvijek borba neprestano vodila, dok na koncu oko jedanaest sati nismo čuli dolje u bašči povike: Druže lijevo, druže desno. Već se vidjelo da partizani dolaze.

A: Mene zanima samo ovo: Da li su svi fratri, koji su tada bili na Širokom Brijegu, bili u skloništu.

J: Nisu, nisu.

A: Tko nije bio?

* Tekst donosimo u izvorniku.

Neke su fratre ubili na gornjem ulazu u sklonište. Na tom je mjestu prilikom obnove pronađen metak.

J: Ja se ne sjećam imena. Samo znam da ih je tu bilo dvanaest a ostali su bili dolje u centrali.

A: Da li je bio tu Marko Barbarić, oni stari?

J: Ne, on je bio u krevetu. On je ostao unutra.

A: Znači da ih je bilo jedanaest, a ovaj dvanaesti da je bio gore.

J: Meni se čini da ih je bilo dolje bez njega dvanaest.

A: Da li ste Vi bili u skloništu ili negdje u samostanu?

J: Ma dolje u skloništu. Bio je gornji i donji ulaz. Odozgor ulaz a izlaz je bio dolje u bašču.

A: Znači šestog veljače 45. Vi ste bili dolje u skloništu? Da li ste uvečer izlazili iz skloništa?

J: Nikud se nitko nije makao.

A: Da li je uvečer kad je zašlo sunce?

J: Ni govora.

A: Da li je u to vrijeme bilo puškaranja ili nije?

J: Nепrestano je grmilo. Uopće

se nije moglo odrediti i raspoznati pojedinačno pucanje. Stalno je drobiло: mitraljezi, flakovi, topovi, vragovi i šta ja znam šta sve nije pucalo. Bila je neprekidna grmljavina.

A: Kad ste Vi došli petoga, još se, dakle, vidilo, koji je dio dana bio?

J: To je bilo oko podne, ne znam ni ja.

A: Da li je u to vrijeme bilo na Brijegu vojske njemačke, ustaške u samostanu na Širokom Brijegu?

J: Ja ne znam. Nisam ništa vidio. To je valjda bilo po položaju, u rovovima... Ja sam naišao iz Travnika i nemam pojma o tim okolnostima gdje je tko bio. Dok sam bio gore nisam nikoga vidio. Valjda su oni bili na svojim položajima, bunkerima i rovovima.

A: Za vrijeme tog vašeg boravka u bunkeru šestoga, da li ste imali kakav ručak ili večeru?

J: Ništa. Jedino što je po noći došao neki Marijanović.

A: Kako je tom Marijanoviću bilo ime?

J: Mile Marijanović se zvao. To je

bio neki ustaša, koji je, kako je unutra zalutao, ne znam, nemam pojma, otišao gore, rekli su mu gdje ima kruha, odvuкао se između onih zidova u samostan i donio kruha.

A: A kako je on taj kruh donio?

J: Izgleda da ga je donio u vreći.

A: Da li je on donio sve što je ponio odozgo?

J: Ne znam. On je donio petnaestak somuna. To su bili mali somunčići od jedno kilo. Donio ih je desetak petnaest. Ne znam točno koliko ih je bilo u vreći.

A: Koliko vas je bar zapalo?

J: Po jedan komadić. Po jednu četvrtinu kruščića. Unutra je bilo dosta iz okolnih kuća djece, žena, staraca, bilo je to dolje puno.

A: Je li bilo svima podijeljeno?

J: Jest svima je podijeljeno. Tako je svak pomalo dobio. To nam je bilo sve za trideset i šest sati.

A: Jeste li spavali tu noć ili niste?

J: Netko je spavao, kunjao.

A: Da li ste imali što prostrijeti?

J: Ništa, ništa. Tako smo na zemlji sjedili.

A: Da li je bilo nekih klupa u skloništu?

J: Meni se čini da je bilo nešto klupa, onih provizornih od dasaka.

A: Da li je bio neki stol unutra?

J: Ne sjećam se. Ali to nije bio problem. Problem je bio zavaliti se da te ne može nitko dohvatiti.

A: Neka nitko ne ulazi izvana.

J: Da, neka ne ulazi izvana.

A: Jeste li ostali cijelu noć šestoga na sedmoga u tom skloništu?

J: Da, sve do 11 sati nas nisu pozvali da izađemo vani.

A: Kako je se to dogodilo 7. ujutro kad su i započele borbe toga dana? Da li je cijelu noć pucalo?

J: Nije prekidalo. Stalno je borba vođena od utorka ujutro do u srijedu do 11 sati. Bila je neprekidna stalna pucnjava. Granate su neprestano odozgor mlatile i podrhtavale unutra.

A: Da li su kakvi dijelovi granata ulazili unutra?

J: Unutra nije ništa ulazilo, samo što je svjetlo prekinuto.

A: Kako je se, po vašem sjećanju, dogodio dolazak partizana na Široki Brijeg?

J: Oko 11 sati čuli smo dolje u vrtu povike: »Druže, lijevo, druže desno, ovamo, onamo«, i vidjeli smo da je to gotovo. Naime da su partizani već bili zauzeli. Ovi su se valjda u međuvremenu povukli, više ih nije bilo. I mi smo ostali tu još neko vrijeme dok nije, odozgor na gornji ulaz, ubačene su dvije ručne granate.

A: Da li ste čuli kakav glas prije toga?

J: Ništa. Bilo je valjda nekog govorkanja okolo.

A: Ne to, nego da vas nije tko zvao.

J: Nije, u početku nije. Nego je najprije jedna granata opalila, pa druga, a mi smo govorili da smo mi civili i govorili smo tim ljudima da smo mi civili da ne bacaju granate. Međutim, nikome nije ništa bilo. Granate su eksplodirale gore na onim koljenima jer je ulaz bio cik-cak.

A: Kada ste se vi pojavili...?

J: Došao je neki Zelić, rodnom iz Mokrog. On je sišao unutra i rekao da partizani naređuju da izidemo vani.

A: I onda?

J: Onda smo lijepo izašli van. Četiri Talijana su bila, oni su izašli među

prvima i partizani su ih preuzeli i odveli tamo nekamo ispod samostana. Otišli su s njima i jednog domobrana su tamo odveli, a nas su skupili sve zajedno i povelili nas pred gimnaziju, pred onaj zid.

A: Pred gimnaziju ili pred samostan?

J: Pred gimnaziju, gore na onaj plac. Ulaz u gimnaziju ide ovako...

A: To znači vi ste iz skrovišta išli kojim pravcem?

J: Na onaj gornji izlaz pred samostan, a onda su nas odveli ili pred crkvu ili pred gimnaziju. Stepenice ovako vode na obe strane i visoki zid.

A: Ja mislim da je to ovdje pred samostanom, ova današnja vrata – glavni ulaz gdje je bio natpis? Tu ispred.

J: Samostan stoji u ovom položaju. Mi smo negdje ovdje bili, onda su nas izveli... svakako pred jedan veliki zid. Čini mi se da smo mi išli pred gimnaziju, jer je pred gimnazijom široki ulaz i stepenice na jednu i na drugu stranu i visoki zid. Čini mi se da je bunjavi ili kresani kamen. S lijeve strane ulaz, a nas su poredali i u međuvremenu su dotjerani i ovi iz centrale.

A: Još smo 7. to znači kada su se još borbe vodile kad ste vi izašli iz skloništa, i izašli ste gore...

J: Praktično su se gore borbe bile završile, jedino se dolje prema Mostaru čula pucnjava, a ovdje je gore bilo već tiho. Sve je bilo mirno.

A: Ja kažem samo sedmoga. Kad ste vi izašli gore, da li je tu bilo neko prebrojavanje, brojenje, dijeljenje jednih od drugih.

J: Ništa.

A: Da li je bio neki partizan koji je rekao: »Vi koji ste đaci dodite ovamo a civili idite na drugu stranu«.

J: Ne, ne, ništa. Mi smo tamo li-

jepo postrojani i dva oficira su ispred nas jedno 15 m nešto razgovarali međusobno, a jedan vojnik dalje od njih jedno 15 m čekao sa šarcom. Ovako ga naslonio na zemlju i drži za cijev. Oni su nešto razgovarali i na kraju se jedan od njih okrenu vojniku i kaže mu: »Možeš ići«. Vojnik se zametnuo mitraljezom i otišao za poslom. I svi smo došli u refektorije samostana – blagovaonicu. I kad smo došli tamo i žene i djeca i đaci i fratri, sve je to bilo skupa. A onda su nas lijepo zaključali, a prethodno fratre upozorili da seljacima svjetuju da predaju oružje itd., šta ja znam što su još govorili. Međutim, to su bili starci, žene i dječurlija samo sa svojim vrećicama – prtljagom, šta ja znam šta su sve imali. Nakon dvadesetak minuta opet su otključali i onaj svijet, seljake pustili da idu kući. Oni su otišli kući a mi smo ostali tu do pred zalaz sunca.

A fra Marka, staroga, njega su dovela dva vojnika ispod ruke i sjeli ga dolje kod ulaznih vrata, čini mi se da je tu bila peć i do peći klupa i čini mi se da su ga tu sjeli i prekrili ga jednom dekom u sjedećem stavu.

A: Kako je se on osjećao ovdje?

J: Tko zna. On je kunjao pod onom dekom, čovjek na umoru. A iza toga, kad je već bilo pred večer, pred zalaz sunca onda su svaki put u razmaku od nekoliko minuta otvarali vrata i zvali jednog po jednog fratra. Prije toga, negdje oko tri, tri i po sata, četiri, podijelili su nam papire da svak napiše svoje generalije. I to smo napisali i predali. A u sumrak je počelo odvođenje jednog po jednog fratra.

A: Da li se vi sjećate kojim su redom vođeni? Ili oni koji su bili bliže vratima ili...

J: Kako je tko bio blizu vrata. Samo kaže, ajde! Dođi ti!

A: Da li je tu bio fra Marko Barbarić?

J: Fra Marko je bio tu. Kažem, sjedio je tu na klupi. Onda na kraju su došla dva vojnika kad je drugih nestalo i njega odveli. Mi tada nismo znali o čemu se radi, de facto što se zbiva, šta se događa. Mi smo ostali unutra zaključani, uvečer dosta kasno oko osam, devet sati. Došli su, dali nam kruha i krompira da večeramo i tu smo mi nešto pojeli i zamolili ih da mogu dvojica otići gore u spavaonice donijeti nešto robe da prostremo da tu možemo spavati. Oni su to dozvolili. Dvojica – trojica su otišli i donijeli neke ćebadi, šta ja znam šta je bilo, i tako smo prenoćili.

Sutra kad je svanulo, lijepo su nas popisali i dali spisak ovomu Zeliću, koji nas je pozvao iz rova, da nas vodi u vojnu komandu u Vitini. Tako smo mi lijepo preko Mokrog, na osmog (8), u Radišiće smo došli na konak, iz Radišića smo sutradan krenuli i došli u Vitinu, ne znam koje je više vrijeme bilo. Iz Vitine onda dalje u vojsku. Eto, tako je se to u kratkim crtama odvijalo.

A: Ja bih vam postavio samo nekoliko pitanja: Kad ste bili 7. veljače oko podne u hodniku, da li su neki od vas, odnosno da li su neke ljude partizani izdvajali ili nisu? I đake?

J: Toga se ja ne sjećam.

A: Da li su izdvajali one najmanje da ostanu ili nisu?

J: Ne sjećam se. Sjećam se samo toga da nas je 34 poslano u vojnu komandu. Kasnije je sedmero-osmero onih sitnih dečkića pušteno kući. Ostali, koji su bili odrasliji, otišli su u vojsku.

A: Kad ste bili toga dana u zbornici, blagovaonici, da li su dolazili neki vojnici unutra i nešto vam govorili ili nisu?

J: Nisu. Osim što su upozorili na početku seljake tobože da predaju oružje. Drugi nije nitko dolazio.

X: Je li tu bio kakav oficir koji je

posebno ispitivao ijednog od đaka?

J: Ja se ne sjećam.

X: Je li večera svima ili...

J: Donijeli su kruha i krompira i to smo mi razgrabili.

A: Da li su vam donijeli nešto za piće?

J: Jesu vina. Ali uvečer je dolazila neka partizanka s tom hranom. Ona i dva-tri vojnika. Ne sjećam se baš koliko ih je bilo.

A: Da li je nešto s vama govorila u to vrijeme?

J: Toga se više ne sjećam.

X: Da li je taj vojnik koji je tu bio, je li on bio pristojan ili je bio grub?

J: Nije bio grub.

X: Je li ikoga tukao?

J: Nije nikoga ni prstom takao. Dapače, nije ni grubo postupao, nego onako u finoj formi, kad je upozoravao ove da predaju oružje. Govorio je fratrima: »Vi ste njihovi duhovni oci, pa ih trebate upozoriti da predaju oružje, stvar je već gotova« i to sve u lijepoj formi.

X: Ne bi li se možda mogao sjetiti tko je to bio, je li elegantan čovjek ili onako grubijan?

J: Čovjek u engleskoj uniformi. Tko će znati ko je to bio. Čovjek onako povisok nije tako ni star, možda je imao oko 23 godine. Svakako imao je neke vojne durbine oko sebe. I na njemu je bila nova engleska uniforma.

A: To znači na 7. veljače, poslije podne oni su počeli izvoditi fratre. Gdje ste vi te noći spavali?

J: U blagovaonici.

A: Da li ste se mogli slobodno kretati po samostanskom hodniku ili niste?

J: Ne!

A: Da li je netko od đaka izlazio vani po hodniku u to vrijeme?

J: Ja ne znam da je. Mi smo bili zaključani, a kad je donešena večera otključani, to pojeli, opet ključ u bravu i mi smo tu prespavali. Sada da li je netko izlazio dok sam ja spavao, jadi ga znali.

A: Da li je netko od oficira ili vojnika tražio od vas da predate njima? Možda satove ili nalivpera?

J: Ja se ne sjećam da je to bilo.

X: Je li kakav kamion dolazio pred večer pa možda ukrcavao stvari?

J: Ne znam ti ja to ništa. Mi smo unutra bili ko kakvi tamničari koji smo samo očekivali šta će se dogoditi i ništa drugo.

A: Da li ste možda čuli šta je se dogodilo s tim fratrima?

J: Ne! Ne znam.

A: Da li je razlika između odlaska jednog i drugog bila velika?

J: Tu oko par minuta. Dvije tri minute u vri glave. Kako se ja sjećam. To je išlo prilično brzo.

A: Da li ste vi između sebe što god razgovarali kuda će i šta od njih?

J: Svak je se u tom slučaju nekako skupio u se, samo znam da su se ispovijedali dok smo ono iza podne bili zaključani. Jer, valjda su ljudi računali na ono najgore.

A: Kad ste vi bili unutra, kada je njih izvodilo, jeste li vi čuli neke pucnje?

J: Pojedinačni pucnji se još nisu mogli čuti, jer se borba vodila prema Mostaru i neprestano je grmilo.

X: U neposrednoj blizini?

J: Čulo se. Čula se ta pucnjava dolje, ali pojedinačno nešto se nije moglo čuti.

X: Kakvo je bilo raspoloženje kod fratara, općenito raspoloženje, jesu li se oni nadali onome najgorem?

J: Ja vjerujem da su pretpostavljali da može doći do najgoreg. Nije bilo neke posebne panike, nekog straha. Koliko se ja sjećam vladao je neki savršeni tihi mir, jedno određeno predanje.

A: Šta mislite, da je među ovima koji su izašli iz skloništa došlo i drugih ljudi koji nisu bili u skloništu?

J: Pa, došli su oni iz centrale.

A: Da li su ti iz centrale došli kada su još bili živi ovi fratri ili kasnije?

J: Svi zajedno. Valjda je to moglo biti oko podne, između jedanaest i po i podne.

A: Da nije možda to bilo osmog (8. veljače) ujutro? Kada je ovih fratara nestalo došli su ovi đaci i drugi fratri.

J: Ne, u skloništu je bilo samo 12 fratara, a tamo nas se u skloništu našlo 24, odnosno 24 fratra u habitima, ili 22 ili 24 u to nisam siguran, ali svakako... i došli su ovi iz centrale, jer više ih nije ni bilo na Širokom Brijegu u to vrijeme.

A: I onda, da li je se još koji događaj dogodio u to vrijeme, da li ste vi bili možda kod prozora?

J: Provirili smo mi na prozor. Prolazili su tenkovi onim putem iza bašče od juga prema Lištici, odnosno s desne strane iza gimnazije tamo kud vodi onaj put. Prolazili su tenkovi, a tamo na kraju bašče bio je kočak. Tenkovi su se zaustavljali, vojnici su iskakivali i ubijali krmad i bacali na tenkove.

A: Da li ste vidjeli kako su ubijali krmad?

J: Iz pištolja.

A: Da li ste vidjeli kakav prizor?

J: Par puta sam vidio.

Jedan od gelera pronađen u samostanskoj okolici

A: Kako je to bilo?

J: Jednostavno uskoči unutra opali nekoliko puta dok krme ne padne. Onda ga zgrabe, bace na tenk i idu dalje.

X: Dobro, Jakove, je li bilo u to vrijeme vojnika u samostanu?

J: Nije, nije nitko bio.

X: Je li postojala ikakva mogućnost da je koji od fratara imao kod sebe oružje?

J: Ma ni govora o tome.

X: Je li ijedan pucao?

J: Ma ni govora. Tko će pucati kada smo bili u skloništu. Barem što se tiče onih koji su bili u skloništu. Od početka do završetka borbe mi smo se šćuvizili unutra da nas ne dohvate topovske granate ili metci.

A: Da li je još bio tko god po sobama, kao fra Marko Barbarić?

J: Ja mislim da nije nitko osim njega. Tko je god mogao bježati u sklonište taj je bježao.

A: Da li je možda onda on pucao?

J: Ma šta će čovjek pucati kad četiri mjeseca leži u krevetu na smrt

bolestan, zaboga! Nije se mogao ni micati.

A: Možda je se oporavio?

J: Ma, nije se on mogao ni micati.

A: Onda, da li je u to vrijeme u samostanu bilo njemačke vojske ili nije?

J: Ja nisam kroz to vrijeme nikoga vidio dok sam ja bio gore. I kad sam došao poslije podne, ostao šestog i sedmoga za te borbe. U to vrijeme ja nisam nikakve posebne vojske vidio, nikoga. Gdje su oni bili, gdje su se nalazili ti vojnici, ja to ne znam.

A: Sad mene zanima ovo: Vi kažete da je bilo oko 22, 24 fratra u zbornici kada ste vi bili gore u samostanu. Da li je tih svih 24 izvedeno jedan za drugim ili je netko ostao?

J: Nitko nije ostao. Ostalo je samo ono nas đaka.

A: A je li ostalo nešto civila? Nije civila?

J: Njih su najprije poslali doma.

X: Dobro, Jakove, još samo ovo: Ili je njih prije izvelo ili je vas pustilo kući, đake?

J: Kakvoj kući?

Krunica i ostatci habita ubijenog fratra

X: Da idete iz samostana kući?

J: Nikoga od nas đaka nije pustilo kući, nego smo mi ostali tu na konaku i sutradan, da li je koje najsitnije pustilo kući, ja se ne sjećam. Samo znam, svakako, da nas tu zapisalo 34 i uputilo u vojnu komandu pozadine u Vitinu.

X: Znači, vi ste tek 8. otišli s Brijega.

J: Da, osmog, osmog!

A: Da li ste toga dana vidjeli ijednoga fratra na Brijegu?

J: Nikoga. Mi smo dobili zapečaćenu kovertu u kojoj su se našla naša imena i taj neki Zelić iz Mokrog, ja

te ljude nisam ni poznavao jer sam ja bio u Travniku pa sam slučajno tuda naišao. Nisam ih ni poznavao.

X: Jeste li poznavali ikoga od fratara?

J: Poznavao sam fra Andriju Jelčića jer mi je bio župnik, on je tada, čini mi se, bio gvardijan.

A: Da li je Jelčić tu u to vrijeme ili nije?

J: U blagovaonici je bio.

A: Bio je. Je li i on tada izveden ili je ostao s vama te večeri?

J: Nitko nije ostao s nama te večeri, što je nosilo habit. Ja sam još poznavao Ivankovića i Radoša. Njih

sam poznavao jer su bili duvnjaci. Oni su bili klerici. Oni su isto kao i drugi povedeni vani. I tada mi nismo znali što se događalo, o čemu se radi. Samo su ih odveli i zdravo.

A: Kad ste Vi prvi put čuli šta je se dogodilo na Širokom Brijegu?

J: Nakon dva mjeseca.

A: A gdje ste to čuli?

J: Ja mislim u vojsci.

A: Gdje ste se tada nalazili?

J: Dapače, ja ne bih točno mogao saznati što se odvijalo, nego se u vojsci govorilo da su fratri na Širokom Brijegu pucali na narodnooslobodilačku vojsku, polijevali uljem i vrelom vodom itd. A ovo sam saznao kasnije, tokom vremena, ne znam ni ja kada točno.

A: Prema vašem mišljenju, da li je to istinito ili nije?

J: Zaboga, kako će biti istinito.

A: Da li je u to vrijeme bilo te vatre, ulja ili ne znam ni ja šta sve drugo?

J: Ma ni govora. Nije bilo ni za začiniti čorbu, a kamoli polijevati s prozora.

A: Tko bi mogao, npr. grijati to ulje i polijevati kroz prozor?

J: To su čudne stvari koje se uopće sa realnostima ne daju vezati.

A: Ja mislim da su oni imali razloga kada su jednu krivicu iznijeli i stavili pred narod, da je se u stvari i nešto dogodilo?

J: Koji su razlozi, to oni znaju.

X: Dobro, Jakove, je li ikakvo suđenje održano kad su oni njih jednog po jednog odvodili? Jeste li vi tada, dok ste bili na Brijegu, bili toga svjesni da se njima sudi, ili to da ih se samo odvodi, a ne vraća se?

J: Mi smo bili samo gledaoci koji smo promatrali kako se to odvijala.

Jednog po jednog odvođe, a šta se događa ništa ti nama to nije bilo u glavi da o tome mislimo.

A: Kada ste bili u vojsci, da li ste čitali kakve novine gdje se pisalo protiv fratara. Možda je bilo nekih slika po novinama?

J: Ja se toga ne sjećam. Niti sam čitao vele.

A: Da li su vam vojne starješine na političkoj nastavi /iznosili/ događaje i trenutke borbe sa Širokog Brijega?

J: Nisu baš posebno ništa, samo ono što sam prije rekao. Iznosili su te tvrdnje da su fratri, navodno, pucali, ubijali...

A: Onda, jedina mogućnost da je od tih fratara s kojima ste vi bili, odnosno koje ste vidjeli i s kojima ste proživjeli tih par dana, jedini je fra Marko Barbarić mogao pucati, jer on nije bio s vama u skloništu?

J: On je jedini ostao u samostanu jer nije mogao izići i nije mogao hodati, a oni drugi koji su bili u skloništu, apsolutno nisu mogli. Ni govora o tome. Za tih 36 sati nitko se nije vani ni pomolio, ni povirio, izuzevši onoga Marijanovića koji je otišao donijeti kruha.

A: Da li se vi još čega sjećate tog dana? Odnosno tih dana, dok ste bili na Širokom Brijegu?

J: Drugo i nema ništa čega bi se moga sjećati.

Hadrijan: Da li se sjećate da je netko od fratara nešto rekao?

J: Nitko ništa nije govorio.

A: Da li je možda netko od fratara nešto razgovarao s partizanima ili oficirima, a onda vam nešto prenio?

J: Ništa.

A: Da li je netko možda rekao loše nam se piše?

J: Ja se toga ne sjećam.

Obnovljen mali Gospin kip kojemu su jugokomunisti bili odbili ruke

X: Da li je netko donosio kakav šećer i vama ga davao?

J: Ne znam to.

A: Kad ste izišli iz skloništa, gore vas je poredalo, da li je netko brojio koliko vas ima i davao vam kruha?

J: Jok! Nije, nije! To je trajalo svega desetak minuta, mi smo stali i tamo čekali što će se dogoditi.

A: Da li ste u to vrijeme vidjeli da iz samostana iznose neke predmete i toware na kamione?

J: Ne! Samo kad smo mi prošli kroz samostan, prolazeći u blagovanicu, onda smo vidjeli neke vojnike gdje toče vina i hodaju po hodniku.

A: Po vašem sjećanju, tko je tada još sa vama bio?

J: Bio je Dobroslav Begić, Franjo Vukšić, Rade Granić, onda Dragičević, Herceg Andeo, dva Baga s Posušja – Bago Vlado i onaj mladi kako se zva ne znam. Bili su sinovi Ante Bage iz Posušja. Ja ne znam gdje su sada.

A: Da li je bio još koji đak iz Travnika?

J: Bio je Augustin Pašalić, duv-njak isto. Mi smo došli skupa. Zapravo ne! Ja sam došao sam, a on je bio u Travniku. Bio je moj kolega pa je pao pa je nastavio ponavljati razred na Širokom Brijegu. To mi je bio znanac iz Travnika.

Časoslov koji je pripadao fra Andriji Jelčiću

X: Još je jedan đak iz Travnika bio?

J: Ja mislim da nije. Ja ne znam da je.

X: Gdje je u to vrijeme bio don Vinko Brkić?

J: To ja ne znam. Možda je i on bio tu, tko zna. On je bio puno mlađi, ja ga svakako nisam znao, niti ga se sjećam.

A: Koga se vi još sjećate od onih fratara koji su bili tada na Širokom Brijegu?

J: Poznao sam ih ovako po fizionomiji, ali imena i prezimena, ja se ne sjećam osim...

X: Je li tu bio mali Ivanković?

J: Jest. On je bio i Radoš. Bio je i fra Andrija Jelić. Kad je bio u Bukovici župnik, pa sam njega poznao kao župnika.

A: I Andrija je bio te večeri tu?

J: Je, je! Jest, jest!

A: Onda kad su oni došli. Vi ste izišli oko 11 sati iz skloništa. Kad su došli oni koji su se nalazili u centrali?

J: Ne znam ja točno. Samo smo

se mi svi zajedno našli pred gimnazijom.

A: Da li je to bilo negdje jutri ili oko podne?

J: Oko podne, između 11 i podne, tu je negdje moglo biti. Mi smo se tamo našli svi. Šta ja znam tko je otkud došao. Jesmo li mi njih tamo našli, jer mi smo došli odovud, ili su nam se kasnije pridružili, kako li je ne znam, samo smo se odanle u blagovaonici našli svi na okupu. Dok smo mi bili negdje gore u samostanu, ne sjećam se da li koji prozor iz blagovaonice gleda prema crkvi.

H i A: Nije ni jedan.

H: Možda jedino s hodnika.

J: Ili s hodnika, sad ja se ne sjećam u koje je to vrijeme to bilo, da li je dok smo mi bili unutra u blagovaonici ili dok smo još hodnikom išli, onda smo vidjeli fra Andriju i iz crkve nosi, u pratnji nekih partizanskih vojnika paramente iz crkve u samostan.

A: Da li je bio u habitu ili civilu?

J: U habitu. Toga se sjećam. Sad odakle smo mi to gledali, s kojih prozora, kada, u koje vrijeme, je li to po podne, tko bi to znao.

A: Onda, prema vašem, fra Andrija Jelčić je bio u to...

J: Meni se čini da je on u to vrijeme bio unutra. Svakako, mi smo ga vidjeli s prozora gdje nosi tu crkvenu robu u rukama u pratnji nekoliko vojnika.

A: Onda, prema vašem mišljenju, koju krivicu su imali fratri koji su bili na Širokom Brijegu u to vrijeme da su, eto, stradali?

J: Krivica koja se svaljuje, ne postoji nikako, sigurno. A, koji su razlozi da su ovi tako postupali, tko to zna.

A: Bi li se moglo nekako protumačiti to njihovo postupanje prema fratrima na Širokom Brijegu?

J: Zašto su oni tako postupali? Vjerojatno da unište kulturni centar za Hercegovinu. Valjda to. Šta je bilo drugo, ja ne znam.

A: Ja se Vama zahvaljujem na ovim riječima koje ste nam rekli, a ako imate još štogod, recite mi.

J: Glede ovoga broja fratara u blagovaonici, moglo bi biti da nisu bili svi tu, ali svakako su bili svi oni koji su bili u skloništu, i, k tome, stari fra Marko. To je sigurno. Ja sam tu bio na prolazu, a oni koji poznaju osobe i bolje poznaju sve to kako je to bilo. Ja sam tuda naletio kao prolaznik u nepoznati svijet, pa je to meni tako ostalo. Sigurno je to da su svi oni koji su bili u skloništu, jer sam i ja tamo bio, završili u blagovaonici i iz blagovaonice izvedeni vani jedan po jedan.

A: Kako je se odvijalo zauzimanje Širokog Brijega? Sedmog oko 10, 11 sati?

J: Sedmoga već tokom odmakli jutarnjih sati, borba i pucnjava je pomalo jenjavala i de facto je oko 11 sati pucnjava sasvim prestala.

X: Je li to bio juriš ili nije?

J: Nikakav juriš. Čulo se samo: »Druže desno, lijevo, tamo prodi, ovamo prodi«, ali nije bilo nikakvog puškaranja. Jedino se prema Mostaru čula pucnjava i grmljavina.

X: Ja sam čuo da su se upravo, kad su se te borbe odvijale, da je to bio juriš, borba prsa u prsa i da je tada Široki pao?

J: Nije. Ja sam upravo u to doba, malo prije 11 čirio malo na onaj donji izlaz, uz onaj usjek, provirivao jer me je interesiralo što se to zbiva, jer mi je to bilo prvi put u neposrednoj blizini pucalo.

X: Kako onda protumačiti činjenicu – tvrdnju onih koji kažu da su vidjeli fratre kada su se borili prsa u prsa da pucaju iz neposredne blizine?

J: Kako će ga vidjeti, zaboga, u bunkeru. Ne može ga vidjeti. Ta nije bunker od stakla. I ako ga vidi unutra, vidi ga da sjedi unutra, skunjio se gladan, žedan, umoran.

A: A kada ste vi provirivali kroz donji otvor, da li ste vidjeli vani nešto vojnika da su pritrčavali?

J: Ništa. Nisam ti ja baš puno vani virio. Nego samo malo vidim jedan dio voćnjaka. U to vrijeme nisam više nikoga vidio.

X: Da li se ti možda sjećaš da li je pred bunkerom, u protuavionskom skloništu, na donjem izlazu bilo kakvih mrtvih vojnika?

J: Meni se čini da su bila dva-tri mrtva vojnika.

X: Jesu li to bili ustaše, Nijemci ili domobrani?

J: Tko ga zna. Meni se čini siva njemačka uniforma. Čini mi se da su to bili Nijemci. Kasnije smo ih mi vidjeli, i iz zbornice smo vidjeli nekoliko leševa, koliko tko je to pamtio.

A: Kada ste vi izišli iz skloništa da li je još netko još dolje ostao?

J: Unutra je ostao samo taj Ma-

rijanović.

X: Zašto on?

J: Valjda se nije smio predati.

X: Je li i njemu govoreno da iziđe?

J: Pa oni su poslali toga maloga Zelića...

A. Molim vas, da li vas je zvao taj Zelić ili možda Dragičević Franjo zvao?

J: Meni su rekli, kada sam pitao

A: Da li je se javio itko?

J: Ja ne znam da se itko javio. Ako nije taj Zelić, jer su njemu dali tu kuvertu da ponese, ako nije on ja ne znam...

X: Jesi li ti čuo da su tu postojali neki đaci koji su bili simpatizeri kod partizana?

J: Ne!

X: Jesi li možda čuo za neko prezime Olujić?

J: Nisam. Vjerojatno nisam jer

Razbijeno misno posuđe iz samostanske crkve

kasnije đake, tko nas je zvao, jer je on gore stajao dok smo mi izišli, pa su mi rekli da je to bio Zelić. Je li to bio Zelić? Možda i nije?

X: S kojega je otvora zvao?

J: S gornjeg. Svakako je Zelić s nama nosio kasnije taj papir i kuvertu...

A: Sjećate li se vi ovog: kad ste vi bili na hodniku postrojani, da li je netko od partizana pitao: Da li je netko od vas surađivao s partizanima?

J: Meni se čini da je.

sam ja tu zapao samo dan-dva, pa nisam koga šta pitao a i nisam imao uvida u te mjesne događaje.

A: Dobro, hvala vam!

Pretipkano s magnetofonske vrpce

Humac, dne 18. rujna 1971. ✍

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subraće«, XII, 2 (23),
Široki Brijeg, srpanj – prosinac, 2019.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
Kard. Stepičca 14, 88220 Široki Brijeg
Avenija G. Šuška 2, 10040 Zagreb

Veza:
tel.: +387 39 700-325
faks: +387 39 702-936
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR; 4,25 CHF;
6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN; EU 7,5 EUR;
CH 8,50 CHF; SAD 13 USD; Canada 13 CAD

Slanje pretplate, dobrovoljnih priloga...:

a) poštanskom uputnicom
b) UniCredit Bank d.d. Mostar;
Korisnik: Hercegovačka franjevačka
provincija;
Svrha: prilog Vicepostulaturi
žiro-račun: 3381602276649744
devizni račun:
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

RIJEČ UREDNIKA

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

»Budući da ideš u Hercegovinu, svakako svrati na Široki Brijeg i uzmi glasilo Stopama pobijenih.« Tako ovih dana napisala prijatelj prijatelju, što mi je on radosno pokazao na svome pametnome telefonu. Ostao sam iznenađen i zahvalan Bogu da se svjedočenje o pobijenim hercegovačkim franjevcima i pobijenim članovima puka Božjega preko ovoga glasila nezaustavljivo širi u hrvatskoj domovini. Mogu napadati, mogu klevetati, no istina se ne da skriti. Živjeli smo u tom povijesnom okviru, jugokomunističkom totalitarizmu, i sada smo tu gdje jesmo.

Za duhovni i tjelesni napredak našega naroda nužno bi bilo provesti lustraciju. Na ovogodišnjoj obljetnici jugokomunističkoga ubojstva nenaoružanih vojnika i civila u Maclju biskup Ivan Šaško lijepo je rekao da je jugokomunistički tumor zahvatio sve pore hrvatskoga društva i da ga guši. Podrazumijeva se da ta lustracija ne bi trebala biti osveta jugokomunistima, po njihovu primjeru, nego samo čišćenje od te zločinačke ideologije, njezinih posljedica i utjecaja. Žrtve i njihovi nasljednici trebali bi oprostiti progoniteljima i ubojicama, a potomci i nasljednici progonitelja i ubojica trebali bi se odreći djela i ideologije svojih predaka i prethodnika. Nakon toga puno bi lakše bilo udaljiti iz javne službe sve one koji su i dalje zaraženi jugovirusom i hrvatsko društvo čine bolesnim. Znam, pomalo je sve ovo naivno, ali ako se usudimo krenuti tim putem, ozdravljenje će zacijelo doći. U tu nakanu trebali bismo početi moliti za domovinu, ako to već ne činimo

svakodnevno. Molitva može učiniti čuda. Svjedoče nam to naši pobijeni. Pa poslušajmo ih već jedanput!

U ovom broju progovaramo i o trojici pobijenih hercegovačkih franjevaca te o nepoznatu broju Hercegovaca u jami Golubinka kraj sela Mratova. Čak su mediji progovorili i tko ih je odveo na stratište: Miko Tripalo, Milka Planinc... Ostavit ćemo daljnjim povijesnim istraživanjima da nam kažu jesu li to bili oni ili netko drugi, kao i koliko je alkarski vojvoda Bruno Vuletić upleten u ubojstvo šestorice hercegovačkih franjevaca u Mostarskom Gracu 6. veljače 1945. Tek mlađi i hrabriji hrvatski povjesničari kopaju za tim podacima i tako ozdravljaju hrvatski narod, a ostali bi da sve prekrije tama zaborava i da ostanu vrijediti istine koje su u našu svijest ubacili ti totalitarni jugokomunisti.

Uvijek ima svjesnih pojedinaca koji čine sve kako bismo konačno došli do prave istine o Drugom svjetskom ratu i poraću, da bismo konačno mogli zatvoriti te stranice. U tu je svrhu vrlo bitno da općine u hrvatskom narodu, uz odjele koje imaju za ovo i ono, ustroje i odjel za pale u ratovima, bunama i progonima. Posla im ne će nedostajati – od istraživanja do obilježavanja mjesta i događaja iz tih vremena. Svako zdravo društvo to čini. Bez pravilnoga odnosa prema svojoj prošlosti, prema svojim zaslužnicima, jednostavno ne može živjeti.

Ustrajmo u onome što nam je dužnost. To će nas osloboditi. Neka nam je, dakle,

mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Nagradni natječaj	48
Stratišta	24	Suočavanje s prošlošću	54
Glas o mučeništvu	35	Razgovor	55
Odjek u puku	44		